

УДК 549.08:351.821

О.Р. Бєлєвцев, кандидат геологічних наук
 О.В. Грущинська, кандидат геологічних наук
 І.О. Ємельянов
 О.О. Андрєєв, кандидат геологічних наук
 ДГЦУ

Актуальні проблеми застосування дозволених одиниць вимірювання під час проведення гемологічних досліджень

Проанализированы законодательные и нормативно-правовые акты, нормативные документы, которые содержат правовые нормы, касающиеся применения разрешенных единиц измерения при проведении геммологических исследований в сфере законодательно регулируемой метрологии.

The legislative and regulatory acts, regulatory documents containing legal standards in re-gard to use of permitted units of measure in gemological research area have been analyzed. All these mentioned items are used in the sphere of measurements in legally regulated metrology.

Станом на сьогодні в Україні порядком застосування одиниць вимірювання регламентується наступними нормативними документами (далі – НД), законодавчими та нормативно-правовими актами (далі – НПА):

- Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 05.06.2014 № 1314-VII (далі – Закон про метрологію) [1];
- Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 04.08.2015 № 914 «Про затвердження визначень основних одиниць SI, назв та визначень похідних одиниць SI, десяткових кратних і частинних від одиниць SI, дозволених позасистемних одиниць, а також їх позначень та Правил застосування одиниць вимірювання і написання назв та позначень одиниць вимірювання і символів величин» (далі – Наказ), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25.08.2015 за № 1022/27467 [2];
- ДСТУ 3651.0-97 Метрологія. Одиниці фізичних величин. Основні одиниці фі-

зичних величин Міжнародної системи одиниць. Основні положення, назви та позначення [3];

- ДСТУ 3651.1-97 Метрологія. Одиниці фізичних величин. Похідні одиниці фізичних величин Міжнародної системи одиниць та позасистемні одиниці. Основні поняття, назви та позначення [4];
- ДСТУ 3651.2-97 Метрологія. Одиниці фізичних величин. Фізичні сталі та характеристичні числа. Основні положення, позначення, назви та значення [5].

Наказом [2] при цьому затверджено:

- «Визначення та позначення основних одиниць SI»;
- «Назви, визначення та позначення похідних одиниць SI»;
- «Назви, визначення та позначення десяткових кратних і частинних від одиниць SI»;
- «Назви, визначення та позначення дозволених позасистемних одиниць»;
- «Правила застосування одиниць вимірювання і написання назв та позна-

чень одиниць вимірювання і символів величин».

Закон про метрологію [1] та Наказ [2] є НПА, обов'язковими до виконання на території України для усіх юридичних і фізичних осіб під час здійснення діяльності у сфері законодавчо регульованої метрології. Відповідно до положень ст. 3 Закону про метрологію [1], Державний гемологічний центр України (далі – ДГЦУ) може здійснювати діяльність за такими видами, віднесеними до сфери законодавчо регульованої метрології:

7) торговельно-комерційні операції та розрахунки між покупцем (споживачем) і продавцем (постачальником, виробником, виконавцем), у тому числі під час надання транспортних, побутових, комунальних, телекомунікаційних послуг, послуг поштового зв'язку, постачання та/або споживання енергетичних і матеріальних ресурсів (електричної і теплової енергії, газу, води, нафтопродуктів тощо);

12) роботи, що виконуються за дорученням органів досудового розслідування, органів прокуратури та судів.

Отже, у разі здійснення цих видів діяльності ДГЦУ повинен неухильно додержуватися вимог Наказу [2] щодо застосування одиниць вимірювання та їхніх позначень у повному обсязі. Водночас у разі здійснення інших видів діяльності, які не належать до сфери законодавчо регульованої метрології (наприклад, наукова та науково-технічна діяльність), додержання вимог Наказу [2] для ДГЦУ не є обов'язковим.

Щодо порядку застосування в Україні національних стандартів (зокрема – ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4], ДСТУ 3651.2 [5]), то він визначений у ч. 1, 2, 3 ст. 23 Закону України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII [6] (далі – Закон про стандартизацію): «1. Національні стандарти та кодекси ustalеної практики застосовуються безпосередньо чи шляхом посилання на них в інших документах. 2. Національні стандарти та кодекси ustalеної практики застосовуються на добровільній основі, крім випадків, якщо обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами. 3. Національний орган стандартизації забезпечує розміщення на офіційному веб-сайті текстів національних стандартів та кодексів ustalеної практики, обов'язковість застосування яких установлена нормативно-правовими актами, не пізніше ніж через 30 календарних днів з дня офіційного опублікування таких актів з безоплатним доступом до зазначених національних стандартів та кодексів ustalеної практики». Принцип добровільного застосування національних стандартів також викладено у п. 4 ч. 2 ст. 4 Закону про стандартизацію [6]: «2. Державна політика у сфері стандартизації базується на збалансованому застосуванні таких принципів: ... 4) добровільного застосування національних стандартів та кодексів ustalеної практики, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами».

Відповідно до «Роз'яснень Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з питань застосування стандартів, у тому числі в зв'язку зі скасуванням у 2015 році міждержавних стандартів (ГОСТ)» від 19.04.2016 [7] (далі – Роз'яснення), «якщо розглядати питання обов'язковості стандартів у площині господарської діяльності суб'єктів господарювання, то відповідно до частини другої статті 15 Господарського кодексу України [8] застосування стандартів чи їх окремих положень є обов'язковим для:

- суб'єктів господарювання, якщо обов'язковість застосування стандартів встановлено нормативно-правовими актами;

- учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти;

- виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні».

Аналіз положень Закону про стандартизацію [6] щодо принципу добровільності застосування стандартів взаємопов'язано з діяльністю ДГЦУ поза сферою законодавчо регульованої метрології призводить до висновку, що станом на сьогодні в цілому використання ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4], ДСТУ 3651.2 [5] в ДГЦУ повинне здійснюватись на добровільній основі. Зокрема, за даними офіційного сайту Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») <http://www.ukrndnc.org.ua>, тексти національних стандартів ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4], ДСТУ 3651.2 [5] відсутні у вільному доступі в порядку, установленому ч. 3 ст. 23 Закону про стандартизацію [6], відповідно – ці стандарти не включені до переліку «Національні стандарти, на які є посилання у нормативно-правових актах (обов'язкові)», а жоден чинний технічний регламент, що містить посилання на ці стандарти, поперше, не стосується діяльності ДГЦУ у сфері гемології безпосередньо, подруге – також не містить вказівок на обов'язковість використання зазначених стандартів.

Щодо декларування ДГЦУ відповідності вимогам ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4], ДСТУ 3651.2 [5] або включення посилань на ці стандарти в угоди (контракти), укладені ДГЦУ, то (за наявною інформацією) про такі факти також невідомо.

Отже, у разі здійснення ДГЦУ видів діяльності, які не належать до сфери

законодавчо регульованої метрології (наприклад, наукова та науково-технічна діяльність), додержання вимог ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4], ДСТУ 3651.2 [5] щодо застосування одиниць вимірювання та їхніх позначень для ДГЦУ не є обов'язковим. Водночас додержання ДГЦУ в таких випадках основних вимог зазначених стандартів на добровільній основі вважається не тільки доцільним, а й безумовно правильним.

Порівняльний аналіз вимог Наказу [2] та ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4] щодо назв, визначення та позначення одиниць, застосування одиниць вимірювання і написання назв та позначень одиниць вимірювання і символів величин приводить до висновку, що переважно вони не суперечать одні одним, а подекуди – доповнюють або уточнюють одні одних: в Україні застосовують основні й похідні одиниці Міжнародної системи одиниць (SI), окремі дозволені позасистемні одиниці та десяткові кратні і частинні від них одиниці і т. ін. Тому вважається за необхідне звернути увагу на розбіжності між зазначеними НПА та НД у частині, що стосується безпосередньої практичної діяльності ДГЦУ у сфері гемології.

Так, у «Назвах, визначеннях та позначеннях дозволених позасистемних одиниць», затверджених Наказом [2], для вимірювання маси дорогоцінного каміння (як одиницю, що застосовується лише у спеціалізованих галузях) встановлено позасистемну одиницю «метричний карат» (назва одиниці), при цьому для неї встановлено українське позначення «кар» (міжнародне – не встановлено). Водночас загальноприйнятим у міжнародній практиці гемологічних досліджень є використання міжнародного позначення одиниці – «ct».

У додатку Б ДСТУ 3651.1 [4] у таблиці Б.1 («Позасистемні одиниці, допустимі до застосування в спеціальних галузях науки, промисловості і господарства») для тої самої одиниці («метричний карат»), встановлено для вимірювання маси, встановлено українське позначення «кар» і міжнародне «car». При цьому у пункті 1.3 ДСТУ 3651.1 [4] зазначено, що «Допустимими до застосування в Україні є позасистемні щодо SI одиниці, що їх визначено нижче у 5.1, 5.2, 5.3», при цьому пункти 5.1, 5.2, 5.3 ДСТУ 3651.1 [4] не містять

жодних вказівок на дозвіл застосовувати одиницю «метричний карат». Ця вказівка (через посилання на додаток Б ДСТУ 3651.1 [4]) міститься в іншому пункті зазначеного стандарту, а саме у пункті 5.4 ДСТУ 3651.1 [4]: «Допускається використовувати у спеціальних галузях науки, техніки і господарства позасистемні одиниці, регламентовані відповідними галузевими стандартами, а також десяткові кратні й частинні від них. Приклади таких одиниць подано у Додатку Б». Отже, пункт 5.4 ДСТУ 3651.1 [4] містить конкретні вказівки на обмеження щодо використання позначень «кар» і міжнародне «саг»: їх можна використовувати виключно у разі, коли вони регламентовані «відповідними галузевими стандартами». Але, навіть не зважаючи на те, що (згідно з п. 3 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про стандартизацію [6]) «Стандарти, кодекси ustalеної практики та технічні умови, прийняті центральними органами виконавчої влади до набрання чинності цим Законом, а також галузеві стандарти (ОСТ) та прирівняні до них інші нормативні документи колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік, галузеві стандарти України (ГСТУ) (далі - галузеві нормативні документи) застосовуються до їх заміни на технічні регламенти, національні стандарти, кодекси ustalеної практики чи скасування в Україні, але не більш як 15 років з дня набрання чинності цим Законом», станом на сьогодні (та на день набрання чинності Законом про стандартизацію [6]) чинних «галузевих стандартів», що є застосовуваними в ДГЦУ та регламентують одиницю «метричний карат» та її позначення «кар», «саг» – не існує. Отже, дозвіл п. 5.4 ДСТУ 3651.1 [4] на використання одиниці «метричний карат» та її позначень «кар», «саг» – діяльності ДГЦУ ніяким чином не стоується.

Висновки

1. Під час здійснення діяльності у сфері законодавчо регульованої метрології ДГЦУ зобов'язаний у повній мірі додержуватися вимог Наказу [2], при цьому, зокрема, у разі вимірювання маси дорогоцінного каміння ДГЦУ має право використовувати дозволена позасистемну одиницю «метричний карат» та установлене для неї українське позначення «кар». Міжнародне позначення одиниці «метричний карат» («ct» або будь-яке інше), не установлене Наказом [2], використовувати у сфері законодавчо регульованої метрології не рекомендується. Стосовно загальноприйнятого в міжнародній практиці гемологічних досліджень міжнародного позначення одиниці «ct», то його у разі здійснення діяльності поза сферою законодавчо регульованої метрології можна, безумовно, використовувати без обмежень. Водночас у документах, які використовуються (або потенційно можуть використовуватись) як у цій сфері, так і поза нею (наприклад, технічні умови, методики виконання вимірювання тощо), доцільно вводити додаткові вказівки на обмеження використання міжнародного позначення одиниці «ct» під час виконання діяльності у сфері законодавчо регульованої метрології.

2. Щодо діяльності ДГЦУ у царині гемології поза сферою законодавчо регульованої метрології, то чинними НПА та НД вимоги стосовно застосування одиниць вимірювання не регламентовані. За таких обставин у разі здійснення діяльності поза сферою законодавчо регульованої метрології ДГЦУ доцільно на добровільних засадах дотримуватись основних вимог Наказу [2], а у випадках, коли певні вимоги не регламентовані у Наказі [2], але регламентовані у ДСТУ 3651.0 [3], ДСТУ 3651.1 [4], ДСТУ 3651.2 [5], дотримуватись вимог зазначених національних стандартів.

Використана література

1. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 05.06.2014 № 1314-VII.
2. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 04.08.2015 № 914 «Про затвердження визначень основних одиниць SI, назв та визначень похідних одиниць SI, десяткових кратних і частинних від одиниць SI, дозволених позасистемних одиниць, а також їх позначень та Правил застосування одиниць вимірювання і написання назв та позначень одиниць вимірювання і символів величин», зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25.08.2015 за № 1022/27467.
3. ДСТУ 3651.0-97 Метрологія. Одиниці фізичних величин. Основні одиниці фізичних величин Міжнародної системи одиниць. Основні положення, назви та позначення.
4. ДСТУ 3651.1-97 Метрологія. Одиниці фізичних величин. Похідні одиниці фізичних величин Міжнародної системи одиниць та позасистемні одиниці. Основні поняття, назви та позначення.
5. ДСТУ 3651.2-97 Метрологія. Одиниці фізичних величин. Фізичні сталі та характеристичні числа. Основні положення, позначення, назви та значення.
6. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII.
7. «Роз'яснення Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з питань застосування стандартів, у тому числі в зв'язку зі скасуванням у 2015 році міждержавних стандартів (ГОСТ)» від 19.04.2016.
8. Господарський кодекс України, прийнятий 16.01.2003 № 436-IV.